

Dagens vetenskapliga förlag: Plats för profit eller mer än P-värden?

Patrik Brundin

Professor i **neurovetenskap**, Wallenberg
Neurocentrum, Lunds universitet
Patrik.Brundin@mphy.lu.se

“Quite simply publishers must make money to survive. Yet, juxtapositioned with the profit motive is a genuine desire to, in the most idealistic terms, retain their position as gatekeepers of knowledge.” Citatet är plockat från en artikel av William A Snyder med titeln *“Publisher: Professional or Profiteer”* (1), författad 1980, då han var vice president samt marknadsföringschef för Pergamon Press. En viktig fråga är om dagens förlag fortfarande resonerar på detta sätt, eller om profiten tagit över rodret från viljan att värna om det vetenskapliga budskapet?

Den senaste tidens dramatiska höjningar av prenumerationskostnader talar för en förändring i förlagens kultur. Märkligt nog uppskattas tidskrifternas kostnad ha stigit med 215% under de senaste 15 åren, samtidigt som konsumentprisindex ökat med endast 62% (2) - detta trots att intåget av elektronisk informationsspridning borde ha förenklat för branschen och minskat produktionskostnaderna för förlagen under samma period.

Men hur kan förlagen driva denna profitlinje så hårt? Varför upphör vi inte med att läsa och prenumerera på de tidskrifter som blivit alltför dyra? I en sund marknadsekonomi borde vi som konsumenter reagera, och sannolikt är nu äntligen en sådan rimlig reaktion på väg att få fotfäste på universiteten (2). Men att protestera mot förlagens agerande har inte varit lätt. Varför är det så?

Bidragande faktorer till profitbehovet är att det idag finns ett fåtal stora aktörer som helt dominerar marknaden och att det vetenskapliga samfundet sätter så stort värde i enskilda tidskrifters namn och rykte. Jag tror att tidskrifternas impaktfaktorer är en

central mekanism som gör att förlagen kan hålla marknaden i ett järngrepp. Trots att vi alla är medvetna om bristerna med impaktfaktorer så spelar de idag en stor roll för vetenskapsmäns självkänsla, forskningsfinansiärers prioriteringar och förlagens publiceringsstrategier. En ledare i Nature Neuroscience uttryckte det väl: *"...and one of the minor mysteries of our time is why so many scientifically sophisticated people give so much credence to a procedure that is so obviously flawed"*. (3) Men där befinner vi oss idag, fast i impaktfaktorernas grepp. Få av oss skulle frivilligt publicera våra mest spännande resultat i en relativt okänd tidskrift med motiveringen att det inte spelar någon roll var resultaten exponeras, bara alla kan nå dem till en rimlig kostnad.

En viktig fråga i sammanhanget som tyvärr inte debatteras tillräckligt ofta är huruvida förlagens jakt på höga impaktfaktorer påverkar hur de styr det vetenskapliga innehållet i sina tidskrifter. Hur förvaltar de idag sin självpåtagna roll som "gatekeepers of knowledge"? Jag tror det finns tecken på att förmedlandet av ett tydligt, balanserat och fullständigt vetenskapligt budskap numera ibland fått ge vika för andra prioriteringar. Vilka är dessa tecken?

Redaktörerna är idag så måna om att artiklarna de publicerar kommer att citeras att de stimulerar författarna till övertolkningar av resultaten. Som granskare av artiklar insända till t ex Nature Medicine får man idag inte bara frågor om den vetenskapliga kvalitén, utan även om artikeln kan tänkas leda till uppmärksamhet i massmedia! I sin tur leder detta till att forskarna gärna överbetonar den kliniska relevansen av sina försök, i förhoppning om att de skall passera nålsögat in i tidskrifternas finrum. Vetenskaplig balans förlorar mot sensationstänkande. Det blir allt svårare att publicera resultat som motsäger resultat från tidigare uppsatser, i synnerhet om de publicerats i de mest eftertraktade tidskrifterna. Osanningar kan leva kvar längre än nödvändigt.

Redaktörerna tycks ta allt större friheter i vad de kräver av forskarna och kan till och med lägga högst personliga synpunkter på vilka kompletterande försök eller analyser som skall göras. I sin jakt på höga citeringstal och goda prenumerationsinkomster verkar ibland redaktörens roll förändras från "gatekeeper of knowledge", till något mycket mer än så. Forskarna vill inte stöta sig och bockar och bugar mer än de gjorde förr.

Tidskrifterna verkar dessutom alltmer måna om hur stort utrymme som varje artikel tar. Samtidigt som komplexa artiklar, där flera års arbete av stora grupper forskare sammanfattas, krävs för att publicera i de eftertraktade tidskrifterna, så förefaller längden på varje artikel snarast ha krympt. Således blir även komplicerade artiklar hänvisade till mycket korta format. Flera risker finns med detta. Metodavsnitten har kortats till den grad att det är svårt att

ens veta hur man skall reproducera resultaten – en hörnsten i vår vetenskapliga kultur riskerar att gå förlorad. Resultaten tenderar till att bli så summariska att väsentliga detaljer förloras. Till exempel redovisas statistisk analys av resultat idag så kortfattat att läsaren oftast inte kan bedöma vad som egentligen gjorts. Redaktörer tycks vara nöjda om det står att P-värdet är mindre än 0.05 – hur man kommit fram till det förefaller idag spela mindre roll! Bildmaterial komprimeras så att förstoringsglas nästan behövs. Jag minns med fascination min tid som doktorand på 1980-talet då vi diskuterade vilken tidskrift som hade bäst kvalitet på papper och fotografisk reproduktion när vi valde vart en artikel skulle skickas – knappast något som skulle imponera på dagens doktorand som skolats i impaktfaktorns era. Dessutom vill oftast redaktörerna att diskussionsavsnitten skall vara så korta att en balanserad utvärdering av fynden inte är möjlig. Vi överförenklar på bekostnad av en riktig vetenskaplig analys. Därmed driver förlagen fram en vetenskaplig kultur som riskerar att bli ytlig och sensationslysten, i stället för granskande och kritisk.

Det lär väl knappast undgå någon att jag är bekymrad över vart vår vetenskapliga kultur avseende publikationer är på väg. Ändå finns det ljus i mörkret. Allt eftersom internet blir mer centralt som medium borde det vara möjligt att publicera tillräckligt detaljerade artiklar och mer djuplodande diskussioner av resultat, även om det ännu bara utnyttjas i begränsad omfattning av tidskrifterna. Debatten om impaktfaktorernas överdrivna betydelse leder förhoppningsvis till att de får en mer passande roll i vår kultur i framtiden. De aktuella rörelser (t ex Public Library of Science) som syftar till att forskarna återtar makten över vetenskaplig rapportering kommer förhoppningsvis också att påverka till en mer balanserad syn på hur artiklar bör utformas.

Vi kommer aldrig helt ifrån profitens begär, men kanske vi i framtiden kan välja att publicera våra artiklar hos de som känner ett större ansvar för hur vetenskap bäst bör förmedlas och bevaras för eftervärlden.

Referenser:

1. Snyder WA. (1980) Publisher: professional or profiteer? Bull Med Libr Assoc. 68:207-211.
2. McLellan F (2004) Publishers face backlash over rising subscription costs. High prices have led some US institutions to cancel subscriptions to, or even boycott, scientific journals. Lancet 363: 44-45.
3. Editorial (2003) Deciphering impact factors. Nature Neurosci 8:

783.

Fotnot: Artikel 1 finns att tillgå gratis genom PubMed Central. Artikel 2 kan man inte ladda ned från nätet ens som anställd på Lunds universitet, eftersom vår prenumeration uppenbarligen inte omfattar tidskriftens hela material!